

Skjønnlitteraturens "merverdi" og filologiens uunnværlige bidrag til Midtøsten-studiene

Stephan Guth – MØNA1300_V14_forelesning1 (15. jan. 2014)

(Skjønn-) litteratur er på mange måter mye "rikere" enn andre typer materiale Midtøsten- og andre regionalstudier pleier å se på, og derfor må skjønnlitteratur absolutt være med på pensum.

Men hva er det litteraturens merverdi angivelig består i? – Her kan vi vise til en rekke mennesker som allerede har sagt ganske kloke ting om dette. Det var allerede **Aristoteles** som fastslo at det i utgangspunkt finnes **to forskjellige måter ett og det samme fenomen eller tema**, f.eks. en krig eller et sosialt eller moralsk problem, kan omtales på. Den ene kaller han for *ekphérein* (dvs. det å **beskrive utenfra**, å komme med fakta og data og **eksplisitte** tolkninger), mens den andre er *mimēsthai*, noe som egentlig betyr "å imitere", "å ape etter", men her først og fremst mener det "å **iscenesette**" selve fenomenet eller problemet. Mens hovedmodusen til det førstnevnte er den vanlige avhandlingen, f.eks. en beretning om en historisk begivenhet, er iscenesettelsen i hovedsak *kunstenes*, og særlig teatrets, domene. Når han sammenlikner de to måtene oppdager Aristoteles et merkelig forhold, eller en tilsynelatende motsigelse i seg selv: selv om et teaterstykke, sier han, i bunn og grunn er fiksjon (dikt, poesi, imaginasjon) og selv om det egentlig er den historiske avhandlingen som har de "harde" faktaene, så kan ifølge ham **graden av sannhet teaterstykket inneholder, likevel være mye høyere** enn den faktarike historiske avhandlingens grad av sannhet. Hvordan kan dette være mulig? Aristoteles sitt paradoks har beskjeftegt mange tenkere etter ham, bl.a. (og for å hoppe ganske langt i tiden) den tyske forfatteren Friedrich SCHILLER, litteraturviteren Erich AUERBACH og kunstfilosofen Theodor ADORNO. Schiller, f.eks., som var meget opptatt av historie og i 1792 kom med en ganske tung "Historie til Tredveårskrigen" (*Geschichte des Dreißigjährigen Krieges*), må ha vært temmelig misfornøyd med denne avhandlingen; i hvert fall la han til, 7 år senere, et tilsvarende teaterstykke i tre deler, *Wallenstein*, som han syntes uttrykte det Tredveårskrigen *virkelig* betydde i historien og for menneskeheten, på en mye bedre måte enn den tidligere, mer eller mindre endimensjonale avhandlingen. Dermed bekreftet han en oppfatning som han allerede hadde ytret mange år tidligere i en litt annen sammenheng, der det var snakk om den beste måten å opplyse menneskene og heve deres moral på. Allerede da hadde han konkludert med at teatret var en mye bedre utdanningsinstitusjon enn den vanlige skole(n), fordi teatret for Schiller var i stand til å formidle mye mer og på en mye mer grundig og bærekraftig måte enn skolen var i stand til å gjøre det.

Men **hva er det kunstene "legger til"**, eller overgår vanlige diskursmåter i? Jeg vil ikke gå i kunstteoretiske detaljer her, men kort sagt dreier det seg om 3 ting: (a) **helhetlighet**, (b) søken etter det **grunnleggende**, det **essensielle**, og (c) en **følelsesmessig, emosjonell dimen-**

sjon. Mens den ikke-kunstneriske diskursen – og særlig den som vanlige vitenskaplige avhandlinger er preget av – pleier å ha fokuset bare på ett fenomen eller å diskutere flere aspekter systematisk, etter hverandre, og å beskrive disse utenfra, på en mest mulig objektiv måte, så prøver derimot kunsten (og selvsagt også litteraturen) å plassere faktaene i **større sammenheng** og å ta høyde for **flere** og også **andre typer aspekter** for å **illustrere** hvordan det ene henger sammen med det andre eller påvirker det. Viktige aspekter som ofte ikke er med i ikke-kunstneriske diskurser, er de følelsesmessige reaksjonene menneskene viser under visse forhold og måten aktørenes psykologi og emosjoner påvirker historiens gang på (jf. litteraturens "performativitet"). Siden et hvert stykke litteratur bare kan ha et begrenset antall protagonister og en begrenset handling, er forfatteren fra begynnelsen av tvunget til å ta flere valg. Ved første øyekast vil dette se ut som en innskrenking, en reduksjon av virkeligheten på et veldig lite antall karakterer og situasjoner. Men denne operasjonen er egentlig den samme som også en matematiker gjennomfører når han/hun har mange forskjellige trekanter med mange forskjellige arealer foran seg, men skal si noe generelt om en trekants flateinnhold. Matematikeren så vel som forfatteren reduserer da en nesten uendelig mengde av mulige varianter til et **eksempel** som **representerer ideen** som alle har i felles, dvs. til det **grunnleggende**, det **essensielle**. Og ved å ha funnet en abstrakt *formel* til trekantens flateinnhold *generelt* har matematikeren funnet mye mer en bare arealet til noen av dem. På samme måten kan en figur eller en handling i et teaterstykke, en figur eller handling som egentlig er imaginert, (hvis forfatteren er en god forfatter) være **mye mer enn bare et fantasiprodukt**. Den større graden av sannheten denne figuren eller handlingen kan inneholde, består akkurat i deres representativitet: de står for mye mer enn bare de konkrete enkeltindividene de er i teksten.

Kunstens, og dermed også litteraturens, essensialitet og helhetlighet, inkludert den emosjonelle dimensjonen, er altså det som stort sett utgjør dens rikdom og derfor ikke bare rettferdiggjør, men i mine øyne også nødvendiggjør at den får en adekvat plass i ethvert studieprogram av typen *area studies*. Men hvis litteraturen er såpass rikere, trenger vi da overheadet en litteraturvitenskap i tillegg? – Ja, absolutt, også den trenger vi. Litteraturens rikdom ligger nemlig ikke der helt påtakelig som i en selvbetjeningsbutikk; snarere er den skjult mellom linjene. For å si det med kunstfilosofen ADORNO: "*Kunsten trenger en vitenskap som tolker den, for å kunne si det den [kunsten] ikke er i stand til å si, mens det er bare kunsten som kan si det ved ikke å si det*".¹ Hva betyr dette? Sagt med litt enklere ord: Det litteraturen har å si, i tillegg til det som kan sies eksplisitt, sier den **implisitt**, på en **indirekte måte**, og særlig gjennom dens **form og struktur**. Det er akkurat derfor at vi i løpet av semesteret kommer til å snakke litt mer inngående om verkenes *form og struktur*, ikke bare om deres handling.

---

1 "Deshalb bedarf Kunst der Philosophie, die sie interpretiert, um zu sagen, was sie nicht sagen kann, während es doch nur von Kunst gesagt werden kann, indem sie es nicht sagt." (TWA, *Ästhetische Theorie*, in: ders., *Gesammelte Schriften*, Bd. 7, Ffm 1970, S. 113)